

CORRECTIEADVIES VAN DE VCN CE LATIJN 2018

De leerplansectie Latijn van de VCN heeft de verslagen van de correctiebijeenkomsten in Amsterdam, Den Bosch, Rotterdam en Zwolle met elkaar vergeleken en publiceert op basis van de aldaar gevoerde discussies het onderstaande correctieadvies. Bij het opstellen van dit advies hebben alleen *vakinhoudelijke* argumenten een rol gespeeld.

Opmerking vooraf: dit correctieadvies vervangt het correctievoorschrift van het College voor Toetsen en Examens niet. Het officiële correctievoorschrift van het CvTE dient te allen tijde te worden gevolgd. Dit correctieadvies biedt alleen houvast bij de correctie van open vragen en de vertaling. Het is vooral bedoeld voor punten waarbij interpretatieverschillen van het correctievoorschrift tot onduidelijkheid kunnen leiden of om de reikwijdte van de opmerking in het correctievoorschrift 'of woorden van overeenkomstige strekking' te illustreren.

Algemene opmerkingen:

- Een kennelijke verschrijving hoeft het antwoord niet fout te maken. Hierbij denken we aan overschrijffouten bij citaten en het onjuist spellen van namen in het vragengedeelte.
- Bij de beoordeling van afwijkende citaten geldt algemene regel 3.3.
- Bij de correctie van een kolon geldt dat alle punten verloren gaan als de strekking van de vertaling heel anders wordt. Zie vakspecifieke regel 3.
- Tijdfouten zorgen voor aftrek van één scorepunt, tenzij anders vermeld in het correctievoorschrift of in het geval dat vakspecifieke regel 3 van toepassing is. Op grond van vakspecifieke regel 1 en algemene regel 6 moet eenzelfde tijdfout steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij anders vermeld in het correctievoorschrift.
- Wanneer leerlingen een kleine fout maken in een niet-essentiële toevoeging aan het antwoord, maakt die kleine fout het hele antwoord niet onjuist.

vraag 2

vraag 2a: Het correctievoorschrift gaat ervan uit dat **hoc idem** object is bij **querenti**. Omdat de vertaling in de Loebeditie het opvat als object bij **ait**, zijn ook andere antwoorden mogelijk. Elke adequate weergave van een of meer van de drie zinnen in regel 2 t/m 7 in eigen woorden is goed te rekenen.

Reken dergelijke antwoorden goed.

vraag 2b: Naast het antwoord in het correctievoorschrift zijn de volgende antwoorden goed, als je **hoc idem** opvat als object bij **ait**: quid t/m prodesse (cum te circumferas) of premit t/m expulit.

Reken bovenstaande antwoorden niet fout.

vraag 3

Wanneer de kandidaat alleen **gravitatem(que)** zonder **mentis** geeft, is het antwoord niet goed. In Pinkster komt de vertaling ‘zwaarmoedigheid’ voor gravitas niet voor.

Reken een dergelijk antwoord fout.

vraag 4

vraag 4a: Het is mogelijk een last te ervaren zonder dat je die wilt afschudden. Zo kan een stoïcijner ervaren dat het lot hem een zware last oplegt, bijvoorbeeld door hem als slaaf bij een slechte meester te laten werken, en die last aanvaarden omdat die hem door het lot is opgelegd. Daarom is de toevoeging van ‘die ze van zich af willen schudden’ noodzakelijk voor een correct antwoord.

Reken antwoorden zonder een dergelijke toevoeging niet goed.

vraag 4b: De eerste twee antwoordmogelijkheden gaan in op een specifieke god. Wanneer die specifieke god is aangeduid met een andere naam dan Apollo is dit onjuist. Apollo is de enige relevante specifieke god in deze context.

Reken antwoorden waarin een andere god wordt genoemd dan Apollo fout.

Bij het derde element wordt geredeneerd vanuit het stoïsche standpunt. Wie in de lijn van de laatste antwoordmogelijkheid doordenkt en het stoïsch godsbesef als vertrekpunt neemt, kan ook uitkomen op antwoorden als ‘in iedereen huist een stukje van de ratio (pantheïsme)’ en ‘de ratio verlaat je nooit’.

Reken dergelijke antwoorden goed.

vraag 6

Het correctievoorschrift geeft deze toelichting vanuit de positieve redenering dat Socrates als autoriteit wordt aangehaald om de mening van Seneca kracht bij te zetten. Beantwoording van de vraag vanuit het negatieve is ook een mogelijkheid: als een kandidaat heel duidelijk aangeeft dat de twee Vergiliuscitaten Seneca’s opvatting niet ondersteunen terwijl die van Sokrates dat wel doet, dan is het antwoord ook goed te rekenen.

Reken een dergelijk antwoord, mits zorgvuldig geformuleerd, goed.

Het correctievoorschrift noemt in het tweede antwoord twee elementen. Uitsluitend het antwoord dat Socrates een belangrijke filosoof is, lijkt niet voldoende. Er moet een verband gelegd worden tussen de uitspraak van Socrates en de opvatting van Seneca.

Reken onvolledige antwoorden fout.

vraag 7

vraag 7a: Het schip is de container van de last. Omdat de geest de container is van de gemoedstoestand en niet het lichaam (het lichaam is immers de container van de geest), is het antwoord ‘lichaam’ fout.

Reken het antwoord 'lichaam' fout.

vraag 7b: Uit het voorafgaande is voldoende duidelijk geworden dat Lucilius' gemoedstoestand somber is, zodat dit niet expliciet vermeld hoeft te worden. De toevoeging 'sombere' uit het correctievoorschrift kan weggelaten worden.

Reken een dergelijk antwoord goed.

vraag 9

Op grond van de 'woorden van overeenkomstige strekking' en algemene regel 3.3 kunnen ook antwoorden als 'alles aanvaarden wat je in je leven overkomt' of 'je niet verzetten tegen wat je overkomt' goed gerekend worden.

Reken dergelijke antwoorden goed.

vraag 10

vraag 10b: Op grond van de 'woorden van overeenkomstige strekking' en algemene regel 3.3 kunnen ook antwoorden als 'Een stoïcus reageert hierop met *apatheia*' goed gerekend worden. Het woord 'desbetreffende' in de vraagstelling lijkt volgens het correctievoorschrift louter te slaan op **fluctus medios**, maar kan in het Nederlands ook betrekking hebben op 'houding' of 'volmaakte stoïcus'. Indien de houding ten aanzien van de **fluctus medios** goed beschreven is zonder de term '*indifferentia*' en een andere term, bijvoorbeeld '*apatheia*', op een juiste manier is toegevoegd, is het antwoord ook goed.

Reken dergelijke antwoorden goed.

vraag 15

Essentieel is dat in het antwoord het element 'hebzucht(ig)' voorkomt. Het is niet voldoende als een kandidaat op grond van de hele anekdote zelf met een karaktereigenschap op de proppen komt, bijvoorbeeld goedgelovigheid, want in de vraag staat dat het gaat om een karaktereigenschap die Cicero noemt.

Reken uitsluitend antwoorden goed waarin het element 'hebzucht(ig)' voorkomt.

vraag 21

Hieronder volgt de argumentatie van de examenlijn:

"In *Gravate ille primo* wordt uitgedrukt dat Pythius aanvankelijk niet geneigd is in te gaan op Canius' verzoek om het landgoed te verkopen, uitgedrukt in de voorafgaande zin *contendit a Pythio, ut venderet*. Het komt erop neer dat Canius aanvankelijk (*primo*) zijn zin niet krijgt. Het vervolg, *Quid multa? Impetrat*, maakt duidelijk dat de onderhandelingen worden voortgezet, resulterend in de koop van het landgoed (zoals blijkt uit het feit dat *Impetrat* wordt gevolgd door *Emit*). Het gaat er dus blijkens *primo* om dat het onderwerp uiteindelijk wel voor elkaar krijgt wat hij eerst niet voor elkaar kreeg. Daarom moet Canius het onderwerp zijn van *Impetrat*, want hij was het die er bij Pythius op aangedrongen had de grond te verkopen. Als Pythius het onderwerp was

geweest, had er een werkwoord moeten staan dat een contrast vormt met *Gravate ille primo*, bijvoorbeeld *concedit*, ‘hij stemt toe’.

Inhoudelijk gezien is het uiteraard juist dat het Pythius’ opzet is zijn landgoed voor een zo hoog mogelijke prijs aan Canius te verkopen en dat hij in deze opzet slaagt. Het gaat echter niet alleen om *wat* er in de anekdote verteld wordt maar ook om *hoe* het verteld wordt en welke woorden daarbij gebruikt worden. Om met dat laatste te beginnen: Pinksters woordenboek geeft voor het werkwoord *impetrare* als betekenis ‘(door vragen) bereiken, gedaan krijgen, bewerkstelligen’. De Oxford Latin Dictionary heeft ‘1.a. To obtain by request or entreaty. b. to succeed in one’s request. c. to have one’s request granted, succeed in ones’s application. (...) 2. (transf. of things) To succeed in obtaining, gain’. Wanneer *impetrare* van mensen gezegd wordt, moet het element ‘vragen’ er dus in zitten, al dan niet expliciet uitgedrukt. Het element van ‘vragen’, ‘een verzoek doen’, is wel aanwezig bij Canius, maar niet bij Pythius, die immers alleen maar doet alsof hij niet wil verkopen en geen verzoek tot Canius richt. En zelfs als *impetrare* de betekenis ‘zijn zin krijgen’ zou kunnen hebben zonder het element van ‘vragen’ (*quod non*), dan nog is het enkele woord *Impetrat*, zonder een begeleidend object, wel een heel elliptische manier om te verwijzen naar Pythius’ doel om Canius een hoge prijs te laten betalen. Met Canius als onderwerp is uit het direct voorafgaande duidelijk wat hij wilde bereiken: *contendit a Pythio, ut venderet*. Wisseling van onderwerp hoeft in het Latijn niet altijd lexicaal te worden gemarkeerd; in gevallen zoals dit is de context voldoende om aan te geven dat Canius het onderwerp van *Impetrat* is.

Een zoektocht naar vertalingen op internet levert onder meer het volgende op. Walter Millar (Loeb) vertaalt: ‘To make a long story short, Canius gained his point.’ Charles Appuhn: ‘Inutile de dire que Canius finit par avoir gain de cause.’ Raphael Kühner: ‘Anfangs macht dieser (= Pythius) Schwierigkeiten; doch kurz! Canius erhält es.’

Het CvTE bemoeit zich niet met de examenbundels en draagt op geen enkele manier verantwoordelijkheid voor wat in de examenbundels staat.”

Deze vraag moet dus worden gecorrigeerd conform het correctievoorschrift.

vraag 24

Ook meer algemene antwoorden als ‘Pythius veinst zijn landgoed niet te willen verkopen’ en ‘Pythius stelde zijn landgoed als te aantrekkelijk/waardevol voor’ zijn hier niet onjuist.

Reken dergelijke antwoorden niet fout.

Kolon 26

Een in de vertaling vergeten L. doet geen afbreuk aan de betekenis van het kolon.

Reken een in de vertaling vergeten ‘L.’ niet fout.

Uit de inleiding bij de tekst blijkt niet expliciet dat het om Rome gaat.

Reken ‘van een stad’ niet fout.

Kolon 27

Hoewel er een verschil in nuance is tussen ‘dronken’ en ‘verslaafd aan drank’ (**ebrius** en **ebriosus**) zou de inleiding waarin sprake is van ‘alcoholisten’ leerlingen bij de vertaling van **ebrius** kunnen sturen in de richting van de betekenis van **ebriosus**.

Reken vertalingen als ‘verslaafd aan drank’, ‘alcoholist’ niet fout.

Kolon 28

Het imperfectum **exigebat** beschrijft een gewoonte. Wanneer **noctis** als ‘nachten’ is vertaald hier geen punt voor aftrekken.

Reken de vertaling ‘nachten’ niet fout.

Uit de context blijkt dat **convivio** te maken heeft met het gebruik van alcohol. Bij de vertalingen ‘in gezelschap’ en ‘met gasten’ ligt deze verbinding minder voor de hand.

Advies: Trek voor betekenissen als ‘in gezelschap’ en ‘met gasten’ een scorepunt af.

Kolon 29

Als een leerling de combinatie **usque in ... fere** vertaalt als ‘bijna ononderbroken tot (aan)’ levert dit een ongelukkige woordvolgorde op, maar het maakt de vertaling niet fout.

Reken een dergelijke vertaling niet fout.

Kolon 31

Quo ... continebatur in kolon 32 suggereert dat **officium** een takenpakket betreft. De vertaling ‘taken’ voor **officium** in kolon 31 is daardoor mogelijk.

Reken de vertaling ‘taken’ niet fout.

De gegeven voorbeelden in het correctievoorschrift van ‘niet vertaald als dativus/ bijwoord/...’ verwijzen naar de brontaal. In dit geval wordt daarom een vertaling van het Latijnse bijwoord **diligentissime** als ‘met de grootste zorgvuldigheid’ niet uitgesloten.

Reken de vertaling ‘met de grootste zorgvuldigheid’ goed.

Kolon 34

In Pinkster wordt voor **cum** + conjunctivus de vertaling ‘terwijl’ gegeven met als toevoeging ‘adversatief’. Daarvan is op deze plaats geen sprake. Maar in het Nederlands kan het woord ‘terwijl’ synoniem zijn voor ‘toen’ (terwijl ik ziek was/toen ik ziek was).

Reken de vertaling ‘terwijl’ niet fout.

De vertaling ‘vooraan plaatsen’ voor **praeponeret** wordt wisselend gewaardeerd.

Om ongelijkheid in het land te voorkomen voor de vertaling ‘vooraan plaatsen’ een scorepunt aftrekken.

Kolon 36

Aangezien de leerlingen niet weten wat Tiberius ging doen, is ook de betekenis ‘optrekken’ voor **profiscens** mogelijk.

Reken de vertaling 'optrekken' niet fout.

Kolon 37

'Toen hij de stad achterliet in een situatie vol achterdocht en haat' is een vrije maar inhoudelijk juiste weergave van dit kolon. Deze vrije weergave lijkt ingegeven door het Nederlands (wij laten het lokaal in wanorde achter / wij laten wanorde achter in het lokaal).

Reken bovenstaande vrije weergave niet fout.

Kolon 38

Aangezien de naam Cossus in de inleiding voorkomt, kan een leerling deze naam correct weergeven.

Trek voor een foutieve spelling van de naam Cossus in dit kolon een scorepunt af.

Kolon 39

Naar analogie van de redenering bij kolon 38, trek ook hier voor de foutieve spelling van de naam Piso een scorepunt af.

In dit kolon is geeft het plusquamperfectum aan dat Tiberius zijn besluit neemt op grond van zijn vroegere ervaringen met Piso. Daarom moet het plusquamperfectum als vvt in het Nederlands worden weergegeven.

Trek voor het niet weergeven van het plusquamperfectum als vvt een scorepunt af.

Kolon 40

In kolon 40 en 41 is sprake van een tegenstelling, gemarkeerd door het woord **sed**. Het tweede deel daarvan kan opgevat worden als een negatieve kwalificatie van Piso. Daarom dient het eerste deel als een positieve kwalificatie opgevat te worden. Een positieve vertaling van **moderatum** levert geen problemen op, bij **gravem** is dat lastiger.

*Reken vertalingen van **gravem** met een positieve lading goed.*

*Trek voor een negatieve weergave van **gravem** een scorepunt af.*

Kolon 41

Het correctievoorschrift hanteert vertalingen zowel met metafoor ('ondergedompeld') als zonder ('bedwelmd'). Dit biedt ruimte voor metaforische vertalingen van **madentem** ('druipend van / nat van').

Reken dergelijke vertalingen niet fout.

Het woord **vino** kan in het Latijn zowel bij **mersum** als bij **madentem** horen.

*Reken vertalingen die **vino** ook bij **madentem** betrekken niet fout.*

Kolon 42

Het feit dat de gebeurtenis uit dit kolon waarschijnlijk eenmalig was, is voor de leerling niet te achterhalen.

*Reken de vertaling 'soms' voor **aliquando** niet fout.*

Wanneer **tolleretur** vertaald is met ‘is weggedragen’ niet als fout aanrekenen. Hier gaat het immers niet om voor- of gelijktijdigheid maar om aspect. En dan is het niet cruciaal of het weggedragen wordt weergegeven als niet-afgesloten of wel-afgesloten handeling.

Reken de vertaling ‘is weggedragen’ niet fout.

Kolon 43

Als het plusquamperfectum hier niet is weergegeven als vvt een scorepunt aftrekken. Cossus was immers de senaat binnengekomen om na een tijdje in te dutten en weggedragen te worden.

Trek voor het niet weergeven van het plusquamperfectum als vvt een scorepunt af.

Als ook in kolon 39 dezelfde fout is gemaakt hier niet opnieuw aanrekenen.

Kolon 44

Het woordenboek geeft voor **inexcitabili** bij **somno** als vertaling ‘diep’.

Hoewel de vertaling ‘een niet te wekken slaap’ geen fraai Nederlands is, is het duidelijk dat de kandidaat dit bedoelt als ‘een slaap waaruit hij niet te wekken was’.

Reken bovenstaande vertaling niet fout.

Kolon 45 gebruikt voor **sua manu** ‘eigenhandig, met eigen hand, met zijn eigen hand’. Deze idiomatische uitdrukking is te vinden in het woordenboek.

De nadruk die in **sua** tot uitdrukking komt kan in het Nederlands ook gelezen worden in de vertaling ‘met zijn hand’. Wanneer de kandidaat op eigen kracht ‘met zijn hand’ heeft vertaald, levert dit geen onjuiste vertaling op.

Reken de vertaling ‘met zijn hand’ niet fout.

Kolon 47

In het woordenboek staat bij het lemma **publicus** ‘1 openbaar, bij het volk horend, volks-, van de staat, staats-’. In combinatie bijvoorbeeld met het woord financiën zijn de vertaalmogelijkheden synoniem. Voor de combinatie met ‘geheim’ geldt dat niet: ‘openbaar geheim’ betekent iets volstrekt anders dan ‘staatsgeheim’. De vertaalmogelijkheden zijn hierbij niet synoniem.

Trek voor vertalingen als ‘openbaar geheim’ een scorepunt af.

Aangezien de naam Cossus in de inleiding voorkomt, kan een leerling deze naam correct weergeven. Maar omdat de betekenis van de zin door een foutieve spelling van de naam niet aangetast wordt, weegt deze fout niet zo zwaar dat deze twee maal aangerekend moet worden.

Trek voor een foutieve spelling van de naam Cossus in dit kolon een scorepunt af.

Als ook in kolon 38 dezelfde fout is gemaakt hier niet opnieuw aanrekenen.